

APĂRAREA DREPTULUI DE AUTOR ȘI A DREPTURILOR CONEXE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Dorian CHIROȘCA,
vicedirector general AGEPI

Progresul tehnico-științific este de neconceput fără un sistem de protecție efectivă a drepturilor asupra proprietății intelectuale. Asigurarea protecției dreptului de autor și drepturilor conexe reprezintă un factor important pentru păstrarea moștenirii naționale, constituind un element esențial al dezvoltării unui stat.

Cu cât este mai ridicat nivelul de protecție al dreptului de autor și drepturilor conexe, cu atât autorii sunt mai încurajați să creeze; cu cât este mai mare numărul creațiilor în literatură și artă, cu atât mai numeroase sunt utilizările auxiliare ale acestora în industria de carte, de înregistrări sonore sau audiovizuale, precum și de montare a spectacolelor. În concluzie, încurajarea creației intelectuale este una din condițiile de bază ale dezvoltării sociale, economice și culturale.¹

În Republica Moldova, după obținerea independenței statale, necesitatea stringentă de a proteja dreptul de autor și drepturile conexe a fost determinată de creșterea alarmantă a nivelului pirateriei manifestate prin reproducerea și difuzarea exemplarelor de opere și fonograme (în special ale titularilor străini). Explicația e simplă:

În acea perioadă nu exista nici un reprezentant din străinătate al titularilor de drepturi de autor sau de drepturi conexe, iar legislația națională din domeniu nu asigura un grad de protecție adecvat. Reproducerea și comercializarea operelor și fonogramelor devenise o afacere deosebit de profitabilă, asigurând venituri considerabile, fapt sesizat în scurt timp de infractori. Iată două din cauzele ce au condus la creșterea enormă a nivelului pirateriei în perioada 1990-2000:

1. Veniturile fabuloase provenite din comercializarea producției piratate, care depășeau de circa trei ori cheltuielile suportate;
2. Sancționările pentru încălcarea dreptului de autor erau nesemnificative, iar pentru violarea drepturilor conexe lipseau în general.

¹ WIPO, *Introducere în proprietate intelectuală*, ed. ROSETTI, 2001, pag.142.

Bunăoară, în Codul cu privire la contravențiile administrative, art. 51/2 (redacția anului 1996), pentru folosirea produselor muncii intelectuale, inclusiv a produselor muncii intelectuale a autorilor străini fără a avea încheiat un contract cu autorul sau cu succesorii lui de drepturi, pentru însușirea paternității asupra produselor muncii intelectuale, inclusiv asupra operelor literare, de artă sau științifice, folosirea lor în oricare alt mod ilicit, precum și constrângerea lor la copaternitate, se prevedea aplicarea unei amenzi în mărime de 15 salarii minime persoanelor fără funcții de răspundere și până la 25 salarii minime persoanelor cu funcții de răspundere.

Codul penal din 1994 prevedea sancțiuni mai aspre. Pentru folosirea operelor literare, de artă sau științifice, inclusiv a operelor autorilor străini, fără a încheia contract cu autorul sau succesorii lui de drepturi, încălcarea stipulațiilor legii și ale contractului de folosire a acestor opere, însușirea paternității asupra unei opere străine, folosirea lor în oricare mod ilicit, precum și constrângerea la copaternitate, contravenienții trebuiau să ispășească o pedeapsă de muncă corecțională pe termen de până la doi ani sau o amendă în mărime de până la 60 salarii minime.

Încălcarea dreptului de autor și drepturilor conexe nu se rezumă doar la factorul criminologic al fenomenului de piraterie, dar comportă și un grav pericol social caracterizat prin următoarele consecințe nefaste:

1. *Încălcarea drepturilor constituționale ale autorilor operelor de artă, literatură sau știință;*
2. *Încălcarea drepturilor titularilor de drepturi care au achitat remunerația de autor și, prin urmare, nu pot acoperi cheltuielile investite în producția audio-vizuală, muzicală și soft.*
3. *Cauzarea unor pierderi considerabile bugetului național, prin neachitarea impozitelor aplicate la comercializarea suporturilor materiale.*

În principal, există două metode de protecție a drepturilor de autor și drepturilor conexe: jurisdicțională și nejurisdicțională.

Metoda jurisdicțională presupune soluționarea litigiilor ce țin de încălcarea drepturilor de autor și drepturilor conexe prin intermediul organelor de stat, în special prin judecată.

Metoda nejurisdicțională presupune întreprinderea unor acțiuni de sine stătătoare de către cetățeni sau organizații de protecție a dreptului de autor și drepturilor conexe în vederea asigurării unei protecții adecvate obiectelor protejate, fără a apela la organele jurisdicționale ale statului.

Cea mai efectivă și mai des aplicată metodă de protecție este cea jurisdicțională. În acest sens, ținem să menționăm: legislația Republicii Moldova stipulează că, în dependență de caracterul și gravitatea încălcărilor, distingem trei forme de asigurare a drepturilor de autor și drepturilor conexe – forma juridico-civilă, forma juridico-administrativă și forma juridico-penală. De asemenea, art. 38. (3) al Legii privind dreptul de autor și drepturile conexe (în continuare Lege) prevede că persoana culpabilă de violarea drepturilor de autor sau drepturilor conexe poartă răspundere în conformitate cu legislația civilă, administrativă și penală.

Să examinăm conținutul fiecărei forme de protecție, precum și evoluția ei în cadrul normativ al Republicii Moldova.

În conformitate cu art. 38 al Legii, titularul drepturilor exclusive de autor și al drepturilor exclusive conexe este în drept să ceară de la persoana care i-a încălcat drepturile:

- a) *recunoașterea drepturilor sale;*
- b) *restabilirea situației existente până la violarea dreptului și încetarea acțiunilor care comportă violarea dreptului sau creează pericolul violării lui;*
- c) *recuperarea pierderilor, inclusiv a câștigului nerealizat;*

- d) *perceperea venitului realizat de persoana care a violat drepturile de autor și drepturile conexe prin folosirea lor ilicită, în locul recuperării pierderilor;*
- e) *achitarea unei compensații în mărime de la 500 la 500000 lei în locul recuperării pierderilor sau perceperii venitului.*

În continuare, vom examina aceste forme de protecție mai detaliat.

1. Recunoașterea drepturilor autorilor sau titularilor de drepturi se referă în special la drepturile nepatrimoniale (morale) care, prin intermediul mass-media, pot fi restabilite. Cu alte cuvinte, autorul sau titularul de drepturi poate cere publicarea în presă sau anunțarea într-un alt mod despre restabilirea dreptului violat.
2. Restabilirea situației existente până la violarea dreptului poate fi efectuată prin distrugerea producției contrafăcute², iar referindu-ne la încetarea acțiunilor care comportă violarea dreptului sau creează pericolul violării lui, aceasta se realizează prin aplicarea de interdicții la comercializare sau publicitatea produsului realizat cu încălcarea drepturilor.
3. În ce privește recuperarea pierderilor, inclusiv a câștigului nerealizat, menționăm că aceste acțiuni se referă în special la repararea intereselor patrimoniale, prin urmare, titularul cărui i-au fost încălcate drepturile trebuie să prezinte dovadă că, în rezultatul violării drepturilor sale, i-au fost cauzate pagube ce pot fi puse în evidență prin câștigul nerealizat.

4. În locul recuperării pierderilor titularul este în drept să ceară perceperea venitului realizat de persoana care a violat drepturile și, prin urmare, titularul trebuie să prezinte dovadă documentară despre mărimea venitului realizat de infractor.
5. Cea mai simplă și cea mai frecventă formă de apărare a drepturilor de autor în Republica Moldova este achitarea unei compensații în mărime de la 500 la 500000 lei în locul recuperării pierderilor sau perceperii venitului, care este stabilit de instanța de judecată în urma cerințelor stipulate de titular.

Un alt mijloc de apărare a drepturilor de autor și drepturilor conexe îl constituie aplicarea sancțiunilor administrative. După cum am menționat mai sus, asigurarea unei dezvoltări rezultative a industriei de proprietate intelectuală, depinde în mare măsură de asigurarea unei protecții adecvate a drepturilor de autor și drepturilor conexe. Primul pas în vederea promovării acestui mecanism important îl reprezintă modificarea codului de contravenții administrative, care a înlocuit redacția veche a art. 51/2 cu una mai adecvată, ce prevede aplicarea unei sancțiuni mai severe. A fost extins considerabil sumarul acțiunilor neautorizate ce constituie încălcarea dreptului de autor și drepturilor conexe. Enumerarea exhaustivă a acțiunilor date nu presupune însă că judecata trebuie să se limiteze doar la examinarea acestora în respectivul articol (spre exemplu, confecționarea sau difuzarea), ele fiind evidențiate după gradul de frecvență. Judecata trebuie să ia în considerație și acțiunile care nu sunt menționate aici, însă se includ pe deplin în acțiunile ce constituie încălcarea dreptului de autor, adică valorificarea³ ilegală a dreptului de autor. În altă ordine de idei, redacția

² Art. 37 al Legii privind dreptul de autor și drepturile conexe stipulează că sunt considerate contrafăcute exemplarele operei sau fonogramei, a căror confecționare sau difuzare atrage după sine violarea drepturilor de autor și drepturilor conexe. Sunt considerate drept contrafăcute, de asemenea, exemplarele operelor și fonogramelor ocrotite în Republica Moldova în conformitate cu prezenta Lege, care au fost importate fără consimțământul titularilor drepturilor de autor și drepturilor conexe din statele în care aceste opere sau fonograme nu au fost ocrotite sau termenul de ocrotire a lor a expirat.

³ Art. 2 al Legii privind dreptul de autor și drepturile conexe definește termenul de valorificare astfel: publicare (apariție), comunicare publică, demonstrare publică, interpretare publică, imprimare, închiriere, reproducere, emisie, retransmisie sau alte acțiuni privind utilizarea sub orice formă și în orice mod a obiectelor dreptului de autor și drepturilor conexe, precum și a expresiilor folclorice.

nouă a art. 51/2 prevede și răspunderea administrativă pentru încălcarea drepturilor conexe, ceea ce prezintă o noutate în legislația națională, deoarece redacția veche prevedea răspunderea doar pentru încălcarea dreptului de autor.

Prin urmare, sunt pasibile de răspunderea administrativă pentru încălcarea drepturilor de autor și drepturilor conexe acțiunile de valorificare ilegală a operelor sau fonogramelor, în special prin confecționare sau difuzare. Aceste acțiuni ilegale precum și altele ce se referă la valorificarea ilegală a drepturilor de autor și conexe sunt sancționate prin aplicarea unei amenzi în mărime de 150-200 salarii minime persoanelor fără funcții de răspundere și de 200-300 salarii minime persoanelor cu funcții de răspundere, confiscându-li-se obiectul ce a constituit instrumentul sau obiectivul nemijlocit al comiterii contravenției administrative. De asemenea, este prevăzută răspunderea administrativă pentru valorificarea exemplarelor de opere sau fonograme, în orice mod și sub orice formă, fără marcaj de control, precum și pentru falsificarea ori producerea, distrugerea, utilizarea sau comercializarea ilicită a marcajelor de control. Aceste prevederi reprezintă, de asemenea, o noutate în legislația Republicii Moldova, constituind o consecință a adoptării Legii nr. 1459 cu privire la difuzarea exemplarelor de opere și fonograme.

Așadar, scopul respectivului act normativ este de a stabili unele măsuri administrative în vederea combaterii producerii și difuzării ilegale a exemplarelor de opere și fonograme, ceea ce înseamnă că pe teritoriul țării noastre vor fi comercializate legal doar suporturile materiale ce conțin un obiect al dreptului de autor sau drepturilor conexe, având aplicată pe copertă o

marcă de control (hologramă) stabilită. Executarea Legii nr. 1459 cu privire la difuzarea exemplarelor de opere și fonograme a fost pusă în sarcina Agenției de Stat pentru Drepturile de Autor, care a fost obligată să creeze sistemul preconizat, adică să efectueze expertiza cererilor privind eliberarea marcajelor de control și, implicit, să supravegheze respectarea legislației din domeniu. Temeiul legal privind respectarea cerințelor de supraveghere este stabilit în art. 34 al Legii. Printre atribuțiile de bază ale Agenției de Stat pentru Drepturile de Autor figura exercitarea controlului asupra respectării legislației în vigoare în acest domeniu, întocmirea, în cazurile necesare, a proceselor-verbale privind încălcarea drepturilor de autor și/sau conexe în conformitate cu prevederile Codului cu privire la contravențiile administrative, precum și ridicarea exemplarelor de opere sau fonograme presupuse a fi contrafăcute.

Reacționând cu promptitudine la adresările titularilor de drepturi, colaboratorii Agenției au efectuat pe parcursul anului 2004 o serie de controale privind respectarea legislației din domeniul protecției dreptului de autor și drepturilor conexe. În special, au fost întreprinse 370 de controale la punctele de comercializare a exemplarelor de opere și fonograme înregistrate pe casete audio (MC), compact-discuri (CD), opere audiovizuale înregistrate pe casete video (VHS) și compact-discuri (CD, DVD) din mun. Chișinău, Orhei, Nisporeni, Hâncești, Leova, Cahul, Ungheni, Comrat, Briceni, Edineț, Soroca, Florești, Telenești, Strășeni, Călărași, Bălți, Anenii Noi, Căușeni, Basarabeasca, Drochia, Râșcani, Cantemir.

În rezultatul controalelor s-au întocmit peste 250 de procese-verbale privind comiterea contravențiilor administrative, actele respective fiind transmise instanțelor de judecată competente pentru adoptarea deciziilor corespunzătoare. După examinarea dosarelor administrative, instanțele de judecată au pronunțat peste 50 de decizii, în urma cărora s-au aplicat amenzi în sumă de peste 150 000 lei,

confiscându-se respectiv exemplarele ce au constituit obiectul contravenției administrative. În 40 de cazuri au fost adoptate decizii de încetare a procedurii administrative. Pe parcursul anului 2004, colaboratorii Agenției au ridicat un mare număr de exemplare de opere și fonograme înregistrate pe casete audio, care erau valorificate încălcându-se dreptul de autor și drepturilor conexe: compact-discuri (CD) - 2000, audio-casete (MC) - 6000, video-casete (VHS) - 5000, compact-discuri (DVD) - 500.

Asigurarea bazei juridice de apărare a dreptului de autor și drepturilor conexe a făcut posibilă semnarea unor contracte de colaborare cu titularii de drepturi din străinătate. Actualmente în Republica Moldova sunt delegați reprezentanții titularilor de drepturi din România, Federația Rusă, precum și majoritatea managerilor internaționali. Au fost eliberate, de asemenea, peste 2 milioane marcaje de control pentru beneficiarii exemplarelor de opere și fonograme. Acest fapt atestă o tendință de legalizare a industriei audio-muzicale, ceea ce înseamnă că se ameliorează achitarea la bugetul de stat a impozitelor cuvenite, se plătește mai stabil remunerația de autor.

În pofida faptelor relatate, contrafacerea, în special în domeniul audiovizualului, precum și în domeniul softului, continuă să rămână la un nivel ridicat. Faptul din urmă se explică prin lipsa unui număr semnificativ de titulari de drepturi asupra acestui produs intelectual. Totodată, pirateria capătă alte forme de manifestare, evoluând de la forma deschisă la cea ascunsă. Problemele în cauză urmează să fie înlăturate pe măsura intrării în vigoare a tuturor modificărilor prevăzute în Codul penal, care instituie răspunderea penală pentru încălcarea drepturilor de autor și drepturilor conexe.

Răspunderea penală pentru încălcarea drepturilor de autor și drepturilor conexe reprezintă o cale eficientă în lupta cu pirateria, fapt confirmat și de practica altor state. Sancționarea pe cale penală a

fost introdusă în sistemul nostru după aderarea Republicii Moldova la OMC și semnarea Acordului privind aspectele drepturilor de proprietate intelectuală legate de comerț (TRIPS). Astfel, art. 61 al Acordului menționat prevede că țările semnatare vor asigura proceduri penale și sancțiuni aplicabile cel puțin pentru actele deliberate de contrafacere a mărcilor de produse și de comerț sau de piraterie care aduc atingere unui drept de autor, comise la scară comercială. Sancțiunile vor include privațiune de libertate și/ sau amenzi suficient de mari pentru a fi descurajatoare și vor fi la nivel comparativ cu cele aplicate unor delikte grave similare. În cazurile adecvate, sancțiunile posibile vor include și sechestrarea, confiscarea și distrugerea mărfurilor în cauză, precum și a tuturor materialelor și instrumentelor care au servit direct la comiterea delictului. Semnatarii Acordului vor putea prevedea proceduri penale și sancțiuni aplicabile celorlalte acte care aduc atingere unor drepturi de proprietate intelectuală, în special atunci când acestea sunt comise în mod deliberat la scară comercială.

Răspunderea penală pentru încălcarea dreptului de autor și drepturilor conexe este prevăzută în capitolul V, art. 185/1 al Codului penal, care se referă la infracțiuni contra drepturilor politice, de muncă și altor drepturi constituționale ale cetățenilor. Este semnificativ acest fapt, deoarece drepturile de autor sunt niște drepturi constituționale.

Se știe că orice componentă de infracțiune este constituită din patru elemente: obiect, latura obiectivă, subiect și latura subiectivă. În continuare, le vom analiza pe fiecare în parte.

Obiectul infracțiunii îl reprezintă creațiile intelectuale din domeniul artei, literaturii sau științei, precum și obiectele drepturilor conexe, adică interpretările, fonogramele și emisiunile organizațiilor de emisiune, protejate legal pe teritoriul Republicii Moldova.

Latura obiectivă a infracțiunii poate fi compusă din mai multe acțiuni ce coincid cu prevederile art. 185/1, în special:

1. Însușirea dreptului la paternitate (plagiatul);
 2. Săvârșirea unor acțiuni ce comportă violare a dreptului de autor și/sau a drepturilor conexe prin:
 - a) reproducerea integrală sau parțială, modificarea sub orice formă a obiectului protejat de dreptul de autor sau de drepturile conexe;
 - b) comercializarea, închirierea, importarea, exportarea, transportarea, depozitarea sau publicarea obiectului protejat de dreptul de autor sau de drepturile conexe; comunicarea publică a unei opere cinematografice sau a unei opere audiovizuale pe cale radioelectrică sau prin cablu în regim interactiv, inclusiv prin Internet ori prin alt procedeu similar;
 - c) demonstrarea publică a originalului sau a unui exemplar de operă;
 - d) interpretarea publică a operei sau a fonogramei;
 - e) transmiterea simultană sau retransmiterea operei, fonogramei, interpretării sau emisiunii, pe cale radioelectrică sau prin cablu, prin alt procedeu similar ori în localurile unde intrarea este cu plată;
 - f) fixarea pe suport material a operei audiovizuale, emisiunii sau interpretării în săli de concert, cinematografe, precum și în alt loc public, fără acordul titularului de drepturi asupra operei, emisiunii sau interpretării;
 - g) permiterea accesului public la bazele de date pe computer care conțin sau constituie opere protejate de dreptul de autor;
 - h) traducerea, publicarea în culegeri, adaptarea sau transformarea operei, precum și prelucrarea, aranjamentul acesteia;
 3. Comercializarea, închirierea sau schimbul de exemplare de opere sau de fonograme cu violarea drepturilor de autor și/sau a drepturilor conexe prin anunțuri publice, prin mijloace electronice de comunicare sau prin expunerea publică a cataloagelor cu coperte ori a copertelor operelor sau fonogramelor, precum și refuzul de a declara proveniența exemplarelor de opere sau de fonograme comercializate, închiriate sau schimbate, fiind violate drepturile de autor și/sau drepturile conexe;
 4. Comercializarea, închirierea, schimbul, transmiterea cu titlu gratuit, exportarea, depozitarea sau altă valorificare a exemplarelor de opere și/sau de fonograme, de programe de computer, de baze de date fără marcajele de control corespunzătoare;
 5. Eludarea mijloacelor tehnice de protecție a dreptului de autor și a drepturilor conexe, precum și înlăturarea sau schimbarea informației privind administrarea dreptului de autor și a drepturilor conexe.
- Enumerarea exhaustivă a acțiunilor care, fiind săvârșite fără permisiunea titularilor de drepturi, comportă răspunderea penală este utilă în acest context; am ținut să menționăm cele mai frecvente încălcări ale drepturilor, ele cauzând și cele mai mari pagube titularilor. Evident, nu doar aceste acțiuni reprezintă încălcările sancționate penal. În categoria respectivă se înscriu orice acțiuni care se referă la valorificarea operelor sau obiectelor de drepturi conexe, săvârșite fără permisiunea titularului.
- Conținutul infracțiunii în cauză are un caracter material. Cu alte cuvinte, săvârșirea acțiunilor de sancționare în baza acestui articol nu atrage după sine aplicarea obligatorie a sancțiunilor penale, deoarece o condiție necesară este că valoarea drepturilor violate sau valoarea exemplarului licențiat de operă, de program de computer, de bază de date, de interpretare, de fonogramă, de emisiune, care formează obiectul dreptului de autor sau al drepturilor conexe, să fie de proporții mari. Este semnificativ faptul că, formulând dispozițiile articolului, legiuitorul face referire la valoarea drepturilor și astfel acordă posibilitatea de a evalua proporțiile pagubei cauzate prin violarea drepturilor, prevedere oportună mai ales în cazurile de valorificare a operelor cinematografice. Examinând cazurile de contrafacere a suporturilor materiale pe care este aplicată opera, legiuitorul face referire la valoarea exemplarului licențiat de operă și, respectiv, nominalizează lucrările ce constituie obiectul infracțiunii în dependență de gradul de contrafacere cel mai frecvent întâlnit.

Pentru comiterea infracțiunii de încălcare a drepturilor de autor și drepturilor conexe în proporții mari, prezentul articol prevede aplicarea unei amenzi în mărime de 800-1000 unități convenționale sau muncă corecțională neremunerată în folosul comunității de la 180 la 240 de ore; persoana juridică este sancționată cu o amendă în mărime de 2000-4000 unități convenționale, fiind privată pe un termen de 1-5 ani de dreptul de a exercita genul respectiv de activitate. Pentru acțiunile ilegale comise în mod repetat, de două sau mai multe persoane, de un grup criminal organizat sau de o organizație criminală, prin constrângere fizică sau psihică, în proporții deosebit de mari, prezentul articol prevede sancționarea cu o amendă în mărime de 4000-5000 unități convenționale sau privațiune de libertate pe un termen de 3-5 ani; persoana juridică este sancționată cu o amendă în mărime de 8000-10000 unități convenționale, fiind privată pe un termen de 1-5 ani de dreptul de a exercita genul respectiv de activitate sau fiind lichidată definitiv.

De menționat că în legislațiile altor țări (în special, în Federația Rusă) nu este specificat în ce mod se estimează categoriile *proporții mari* și *proporții deosebit de mari*, de aceea în țările respective

estimarea acestor mărimi este foarte problematică. Din fericire, Codul penal al Republicii Moldova stipulează (în art. 126) care sunt coordonatele acestor proporții. Se consideră *proporții deosebit de mari, proporții mari* valoarea bunurilor sustrate, dobândite, primite, fabricate, distruse, utilizate, transportate, păstrate, comercializate, trecute peste frontiera vamală; de asemenea, valoarea pagubei cauzate de o persoană sau de un grup de persoane care, la momentul săvârșirii infracțiunii, depășește 1500 și, respectiv, 500 unități convenționale de amendă. O unitate convențională valorează 20 lei moldovenești.

Latura subiectivă a infracțiunii

este determinată de prezența unei intenții, adică vinovatul conștientizează că valorifică drepturile de autor sau drepturile conexe fără a avea anumite relații contractuale ce i-ar acorda dreptul de valorificare a obiectului; el admite că poate cauza anumite daune în proporții mari sau deosebit de mari și dorește să producă aceste daune (intenția directă) sau este indiferent de posibilitatea producerii acestor daune (intenția indirectă).

Drept subiect al infracțiunii este considerată persoana fizică care a atins vârsta de 16 ani, precum și persoana juridică ce practică activitatea de antreprenariat.

SUMMARY

Ensuring the protection of the author and related rights represents an important factor for keeping the national heritage, being an essential element of the development of a country. Equally with the administrative responsibility for the author and related rights infringement, the criminal responsibility constitutes an efficient method for the piracy control that is confirmed by the practice of other states, but in accordance with harmonization of the legislation of the Republic of Moldova with the international one, this method is successfully used in our country.